

mini przewodnik

free

+ współrzędne gps

po!skaniezwykla
masa miejsc godnych uwagi

Trasa wycieczki: Radomskie Miejsca Pamięci II Wojny Światowej

czas trwania: 1 dzień, typ: piesza, liczba miejsc: 8, stopień trudności: łatwa

wydrukuj i zabierz na wycieczkę!

Opis wycieczki

1 września 1939 r. o świcie wojska niemieckie zaatakowały Polskę. Tego samego dnia samoloty nieprzyjaciela dokonały pierwszych nalotów na Radom. 6 września miasto opuściły wszystkie lokalne urzędy i instytucje. Jednostki niemieckie opanowały Radom 8 września 1939 r. Rozpoczęła się trwająca ponad pięć lat okupacja niemiecka. Przez kilka pierwszych tygodni władzę w mieście sprawowało przedstawicielstwo Wehrmachtu. W październiku 1939 r. na centralnych ziemiach polskich utworzono Generalne Gubernatorstwo, a Radom został stolicą dystryktu.

Ulokowano tu liczne urzędy administracji cywilnej, sądownictwa oraz silne struktury policyjne. Nastąpił okres represji, masowych prześladowań i terroru zmierzającego do biologicznej degradacji narodu polskiego i innych nacji niegermańskich. Niemcy wprowadzili w życie szereg zarządzeń likwidujących życie kulturalne i społeczne Radomia. Zamknięte zostały wszystkie szkoły średnie. W szkołach powszechnych zabroniono nauczania literatury, historii i geografii. Niszczono świadectwa polskości. Wiosną 1940 roku burzone zostało mauzoleum płk Czachowskiego przed kościołem oo. Bernardynów oraz Pomnik Czynu Legionów. Systematycznie wprowadzano niemieckie nazwy ulic.

W centrum (rejon ulic Żeromskiego, Moniuszki i Sienkiewicza) utworzono dzielnicę dla Niemców. Nastąpiły masowe aresztowania. Osadzonych w radomskim więzieniu wysyłano do obozów koncentracyjnych: Auschwitz, Gross-Rosen, Ravensbrück, Majdanka i innych. Zaczęto dokonywać pojedynczych i zbiorowych egzekucji – pierwsza odbyła się już w październiku 1939 r. Tragicznie przedstawiał się los radomskich Żydów, których mordowano na miejscu lub deportowano do obozów zagłady. Znaczna część mieszkańców Radomia podjęła walkę poprzez udział w opiece społecznej lub pracę w cywilnym i wojskowym ruchu oporu. Polski Komitet Opiekuńczy organizował pomoc dla najuboższych. Nauczyciele prowadzili tzw. tajne komplety. Związek Harcerstwa Polskiego działał pod kryptonimem „Szare Szeregi”.

Radom był także silnym ośrodkiem podziemia wojskowego. Działały tutaj między innymi: Radomska Organizacja Bojowa, Służba Zwycięstwu Polski, Polska Niepodległa, a od 1940 r. Związek Walki Zbrojnej przekształcony później w Armię Krajową. Istniały również podziemne struktury Batalionów Chłopskich, Narodowej Organizacji Wojskowej i Narodowych Sił Zbrojnych oraz okręg radomski Gwardii Ludowej przekształconej następnie w Armię Ludową. Wielu miejscowych konspiratorów zasililo szeregi oddziałów partyzanckich. Na terenie Radomia przeprowadzane były akcje sabotażowe i dywersyjne. Tragiczny dla Radomia i jego mieszkańców okres okupacji hitlerowskiej zakończył się w nocy z 15 na 16 stycznia 1945 roku, po wyparciu oddziałów niemieckich przez Armię Czerwoną.

Program wycieczki

Radom Cmentarz Rzymskokatolicki

Powstał w 1812 r. poza miastem przy Trakcie Starokrakowskim. Znajduje się na nim wiele zabytkowych nagrobków o urozmaiconej formie architektonicznej. Spoczywają tu znani radomianie m. in. Józef Brandt, Józef Grzeczmarowski, Konstany Mirecki, Jan Kanty Trzebiński, Jan Luboński. Na terenie cmentarza znajdują się również zbiorowe oraz symboliczne mogiły poległych w czasie II wojny światowej.

Groby żołnierzy poległych w 1939 r., kw. 14a
Tu na początku II wojny światowej wyznaczono miejsce pochówków żołnierzy Wojska Polskiego walczących do końca 1939 roku w okolicach Radomia. W czterech zbiorowych mogiłach pochowano 214 żołnierzy w tym: 21 oficerów, 7 podchorążych, 23 podoficerów i 163 szeregowych. W 1974 r. odsłonięto pomnik poświęcony poległym żołnierzom: dwa potężne miecze rycerskie z krzyżami orderu Virtuti Militari po bokach. Na uporządkowanych grobach postawiono 58 symbolicznych betonowych krzyży, a całość kwatery otoczono żeliwnym ogrodzeniem. Groby żołnierzy wojny obronnej 1939 r. znajdują się również poza wydzieloną kwaterą.

Mogiła członków straży pożarnej i służby pomocniczej, kw. 10a
W dniu 7 lipca 1944 r. pod murem cmentarza przy ul. B. Limanowskiego miała miejsce zbiorowa egzekucja 30 strażaków i członków służby pomocniczej, jako odwet za zastrzelenie dwóch Niemców. Ciała zamordowanych pochowano na Firleju. W dniu 27 marca 1945 r. nastąpiła ekshumacja i pogrzeb. Trumny ze szczątkami strażaków złożono dokładnie w miejscu egzekucji z 1944 r.

Grób harcerzy Szarych Szeregów, kw. 6a
W marcu i kwietniu 1944 r. nastąpiły w Radomiu masowe aresztowania przeprowadzone przez gestapo. Wśród zatrzymanych znalazła się grupa radomskich harcerzy zaangażowanych w walkę z okupantem. Byli to uczestnicy m. in. akcji na Arbeitsamt. Harcerzy przesłuchiowano w siedzibie gestapo, a następnie 20 czerwca 1944 r. przewieziono do Skaryszewa, gdzie zostali straceni w publicznej egzekucji. Ciała ich pogrzebano na polu w oddzielnych grobach. 22 kwietnia 1945 r. przeprowadzono ekshumację. Czterech harcerzy pochowano w Skaryszewie, ciała sześciu (Zygmunt Szczepanik ps. "Zasada", Jerzy Maszczyk ps. "Jurand", Mieczysław Garbarczyk ps. "Laluś", Władysław Kłosowski ps. "Wicher", Marian Pająk ps. "Czarny", Stanisław Bartkowiak ps. "Szyszka") przewieziono do Radomia i złożono we wspólnej mogile na cmentarzu rzymskokatolickim. Charakterystyczny grobowiec z postacią harcerza trzymającego sztandar zaprojektowano i wystawiono z inicjatywy komendanta Hufca ZHP w Radomiu harcmistrza Czesława Gołaszewskiego.

W alei głównej stoją obok siebie trzy pomniki pamięci narodowej:

- * Pomnik w hołdzie więźniom politycznym okresu stalinowskiego i Sybirakom, odsłonięty 11 listopada 1992 r.

- * Pomnik pamięci Radomian pomordowanych w hitlerowskich obozach koncentracyjnych: Oświęcim, Majdanek, Ravensbrück, Gross-Rosen, Dachau, Mauthausen, Gusen, Buchenwald, Oranienburg, Stuthof, Flossenburg, Bergen-Belsen i innych. Obecnie opiekę nad pomnikiem sprawują uczniowie Zespołu Szkół Ekonomicznych w Radomiu i Heinz- Nixdorf Realschule Buren w Niemczech.

- * Pomnik pamięci ofi cerów i żołnierzy Rzeczypospolitej Polskiej zamordowanych przez NKWD w Katyniu, Ostaszkowie, Kozielsku i Starobielsku i innych obozach w latach 1939-1945.

51°23'34"N 21°07'42"E | na mapie:A

Radom Fabryka Broni

Zakład funkcjonował w latach 1922-1927 pod nazwą Państwowa Wytwórnia Broni, a od 1 kwietnia 1927 r. jako Fabryka Broni w Radomiu. Do chwili wybuchu II wojny światowej wyprodukowano w niej łącznie 466 900 szt. karabinów systemu Mausera (modele Kb wz. 98, Kbk wz. 29 i Kbk wz. 98a.), ok. 49000 pistoletów VIS wz. 35, ok. 90000 rowerów "Łuczniczka", w tym 1500 szt. na potrzeby wojska. Ponadto produkowano tu m.in. broń myśliwską, obrabiarki, sprzęt motoryzacyjny.

Na początku września 1939 r. zakład został częściowo ewakuowany. Po wkroczeniu do Radomia wojsk niemieckich Fabryka Broni weszła w skład austriackiego koncernu Steyr-Daimler-Puch A.G. W oparciu o przedwojenne polskie plany techniczne kontynuowano produkcję pistoletów VIS (pod nazwą "RADOM") i karabinów Mauser. W Fabryce prowadzona była działalność konspiracyjna polegająca na produkcji elementów broni dla potrzeb podziemia wojskowego. Działalność ta została zdekonspirowana we wrześniu 1942 r., po tym jak

niemieccy policjanci podczas zbrojnego starcia z żołnierzami Armii Krajowej na stacji kolejowej Rożki, znaleźli pistolety VIS.

Przeprowadzono masowe aresztowania, a następnie "pokazowe" egzekucje przez powieszenie. W dniach 12-15 października w trzech miejscach Radomia (przy ul. Kieleckiej, przy ul. Warszawskiej i na terenie Fabryki Broni) oraz w Rożkach stracono łącznie 50 osób, w tym 26 pracowników Fabryki Broni. Egzekucja na terenie Fabryki odbyła się 14 października 1942 r. Wydarzenia te upamiętniają dwa pomniki. Pierwszy, obelisk z orłem zrywającym kajdany, odsłonięty został 19 października 1958 r. Poświęcony jest wszystkim pracownikom fabryki, zamordowanym przez hitlerowców w czasie okupacji (1939- 1945). Drugi (stoi teraz w głębi), odsłonięty w 1981 r. z inicjatywy zakładowej Solidarności, stanął w miejscu, gdzie 14 października 1942 r. hitlerowcy powiesili 15 mieszkańców Radomia podejrzanych o udział w nielegalnej produkcji broni i dostarczanie jej oddziałom ruchu oporu.

51°23'26"N 21°08'19"E | na mapie:B

Radom

Była siedziba gestapo

Przed wojną budynek należał do dyrekcji Fabryki Broni. Podczas II wojny światowej obiekt przeznaczono na siedzibę Urzędu Komendanta Policji Bezpieczeństwa w Radomiu, której częścią składową było gestapo (skrót od Geheime Staatspolizei, czyli tajna policja państwowa). Piwnice stały się celami, a pomieszczenia na piętrze pokojami przesłuchań. Miejsce to było odpowiednikiem katowni gestapo przy ul. Szucha w Warszawie.

Przesłuchiwani byli tu m. in.: Halina Bretsznajder ps. "Olga", komendantka Obszaru Radomskiego Chorągwi Kieleckiej Organizacji Harcerek i Pogotowia Harcerek, pracownik Radomskiej Dyrekcji Kolejowej, powieszona przy ul. Warszawskiej w 1942 r.; Zacheusz Pawlak, późniejszy lekarz, zesłany do obozu zagłady na Majdanku, autor książki "Przeżyłem", w której opisał swoją gehennę; Małgorzata Fornalska ps. "Jasia", współzałożycielka PPR;

Paweł Finder, sekretarz generalny KC PPR; ks. Stefan Grelewski, prefekt szkół powszechnych w Radomiu, współorganizator I Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego w 1932 r., organizator tajnych kompletów dla młodzieży.

W lipcu 1944 r. Niemcy zarządzili częściową ewakuację władz dystryktu do Częstochowy. W styczniu 1945 r. opustoszały budynek stał się siedzibą NKWD, a wkrótce Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Przesłuchiwani w nim byli m.in. żołnierze Armii Krajowej. W 1947 r. areszt zlikwidowano. Przed gmachem znajduje się, wykonana przez Stanisława Romańczuka, rzeźba współczesna z napisem "Nigdy więcej wojny", symbol zniewolenia i cierpienia. W ścianę budynku wmurowane są dwie tablice: jedna pamięci przesłuchiwanym i torturowanym w czasie wojny, druga poświęcona ofiarom NKWD i PUBP.

51°23'39"N 21°09'02"E | na mapie:C

Radom

Getto

Od chwili utworzenia Generalnej Guberni niemieckie władze okupacyjne dążyły do zagłady Żydów, konsekwentnie i metodycznie realizując swe nieludzkie plany. Dotyczyło to również Radomia i obszaru dystryktu radomskiego. Wszystkim Żydom, powyżej 10 roku życia nakazano noszenie na ramieniu opaski z gwiazdą syjońską pod groźbą kary śmierci, zabroniono korzystania z wszelkich środków transportu.

Wprowadzony został również przymus pracy, który obowiązywał wszystkich Żydów od 12 do 60 roku życia i polegał na dwuletnim pobycie w obozie pracy. Za uchylanie się od decyzji, Żydom groziła kara 10 lat więzienia i konfiskata majątku. W Radomiu istniały dwa obozy pracy przymusowej: przy ul. Szwarlikowskiej i przy ul. Szkolnej. Wkrótce potem ukazało się zarządzenie o gettach, zamkniętych dzielnicach mieszkaniowych dla Żydów.

Getto w Radomiu powstało 3 kwietnia 1941 r. W

nomenklaturze niemieckiej nazywane było gettem złożonym, tzn. składającym się z dwóch dzielnic żydowskich położonych w różnych częściach miasta. W dzielnicę śródmieście utworzono tzw. "duże getto", w którym umieszczono ok. 25 tys. osób, natomiast w dzielnicę Glinice znajdowało się "małe getto", w którym zamknięto ok. 8 tys. osób. W gettach panowały bardzo trudne warunki bytowe: głód, przeludnienie, fatalne warunki sanitarne, szerzyły się liczne choroby zakaźne, zwłaszcza tyfus.

W 1942 r. rozpoczęto w Radomiu przeprowadzanie akcji "Ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej" pod kryptonimem "Reinhard". W dystrykcie radomskim trwała ona od 4 sierpnia do 7 listopada 1942 r. W tym czasie zlikwidowano getta, a ich mieszkańców mordowano na miejscu lub wywożono do komór gazowych obozu zagłady w Treblince. Jedynie nieznaczną część pozostawiono w miejscowych obozach pracy.

W drugiej połowie lipca 1944 r. Niemcy przystąpili do likwidacji obozów pracy przymusowej. Pozostałych przy życiu ok. 2,5 tysiąca osób narodowości żydowskiej w pieszych konwojach skierowano na Zachód. Wielu z nich zastrzelono podczas "marszu śmierci", a tych którzy przeżyli wywieziono pociągiem z Tomaszowa Mazowieckiego do Auschwitz. W 1950 r. na placu przy ulicy Mordechaja Anielewicza, w miejscu dawnej synagogi, odsłonięto pomnik projektu Jakuba Zajdensznira ku czci Żydów radomskich pomordowanych w czasie okupacji hitlerowskiej.

51°24'01"N 21°08'36"E | na mapie:D

Radom Więzienie

Pierwotnie, w XVII w. budynki klasztorne zakonu sióstr benedyktynek. Po kasacie zakonu, gdy Radom znajdował się w zaborze rosyjskim, utworzono tu więzienie carskie. W czasie okupacji niemieckiej w części budynku zorganizowano szpital dla rannych jeńców wojennych. Leczone tu od 100 do 500 żołnierzy pod komendą kpt. dra Bentkowskiego z Poznania. Po kilku tygodniach szpital przeniesiono do budynku gimnazjum im. M. Konopnickiej (ul. Żeromskiego 41), a cały obiekt przeznaczono na niemieckie więzienie.

Przewinęło się przez nie ponad 18 tys. więźniów, z których tylko 8 tys. stanowili przestępcy kryminalni. Większość to działacze polityczni, członkowie podziemnego ruchu oporu lub zupełnie niewinni ludzie. Na początku stycznia 1943 r. z radomskiego więzienia duży transport więźniów skierowano do Majdanka, rozpoczynając tym samym funkcjonowanie tego obozu koncentracyjnego. Ostatni transport wysłany 14 stycznia 1945 r. do Auschwitz-Birkenau dojechał tylko do Częstochowy. Pozostałych więźniów rozstrzelano w styczniu 1945 r. na Firlēju. Po wyzwoleniu w więzieniu przetrzymywani byli członkowie organizacji niepodległościowych. Dnia 9 września 1945 r., dzięki udanej akcji podziemnej, dowodzonej przez Stefana Bembińskiego "Harnasia", uwolniono prawie 500 osób

zatrzymanych przez Urząd Bezpieczeństwa.

51°24'11"N 21°08'50"E | na mapie:E

Radom Poczta Stara

Od czasu wybudowania w latach 20-tych XIX w. do chwili obecnej w budynku mieszczą się placówki pocztowe. W 1838 r. zlokalizowano na terenie poczty stację dylizansów pocztowych kursujących na trasie Warszawa-Kraków. W 1865 r. dobudowano budynek poczty nowej.

W okresie okupacji poczta funkcjonowała pod nadzorem niemieckim. Pracowało tam wtedy wielu młodych ludzi zaangażowanych w działalność ruchu oporu. Byli wśród nich m.in. harcerze, członkowie "Szarych Szeregów". Praca ta chroniła ich przed wywiezieniem na roboty do Niemiec. Harcerze z narażeniem życia podjęli akcję wykradania i niszczenia anonimowych listów adresowanych do siedziby gestapo przy ul. Kościuszki 6. Ocalili w ten sposób wielu Polaków. Akcja ta przeszła do historii pod kryptonimem "P".

51°24'13"N 21°08'56"E | na mapie:F

Radom Plac 72 Pułku Piechoty

72 Pułk Piechoty, wslawiony w wojnie z bolszewikami, został w 1922 r. przeniesiony z Pińska do Radomia. Otrzymał imię pułkownika Dionizego Czachowskiego. W końcu sierpnia 1939 r., wszedł w skład Armii "Łódź" dowodzonej przez Juliusza Rómmla. Walczył w rejonie Widawy, Wielunia, Łaska a następnie Pabianic. 7 września pod Chechłem doszło do ciężkiej i krwawej bitwy 72 Pułku Piechoty. Ogromne straty uniemożliwiły prowadzenie dalszej walki. Rozbity pułk przestał istnieć.

W lipcu 1944 r., 72 Pułk Piechoty został odtworzony w podziemiu przez Komendanta Okręgu "Jodła" płk. Jana Zientarskiego ps. "Mieczysław". Pułk skoncentrowano we wsi Gałki. Dnia 6 października 1944 r. pułk stoczył swoją ostatnią walkę w rejonie Przysuchy pod Eugeniewem i został rozwiązany. Po zajęciu Radomia przez Wehrmacht na terenie koszar 72 Pułku Piechoty przy ulicach A. Struga i J. Malczewskiego, utworzono obóz dla polskich jeńców wojennych z różnych formacji biorących udział w walkach w okolicach Radomia.

W październiku 1939 r. przewieziono tu również żołnierzy z Samodzielnej Grupy Operacyjnej "Polesie" dowodzonej przez gen. Franciszka Kleeberga, wziętych do niewoli po bitwie pod Kockiem. W obozie panowały niezwykle ciężkie warunki - pobyt pod gołym niebem, brak żywności, choroby. Pomoc osadzonym organizowało społeczeństwo Radomia przekazując żywność, lekarstwa, cywilne ubrania. Dzięki uzyskanej pomocy wielu jeńcom udało się uciec z obozu i wrócić do swoich rodzin. W 1963 r., na placu 72 Pułku Piechoty przy ul. Malczewskiego ustawiono pomnik-mauzoleum płk. Dionizego Czachowskiego (pierwotnie ustawiony przed kościołem oo. Bernardynów, zburzony przez Niemców w 1940 r.). Umieszczono w nim urnę z ziemią z miejsc walk 72 Pułku Piechoty w czasie II wojny światowej.

51°24'21"N 21°09'01"E | na mapie:G

Radom Miejsca straceń

miniprzewodnik

Miejsce straceń przy ulicy Warszawskiej

Pomnik w formie głazu oraz tablica pamiątkowa. Tu, 15 października 1942 r. stracono na szubienicy 10 mieszkańców Radomia, aresztowanych po akcji "Rożki". Wśród powieszonych byli m.in.: Halina Bretsznajder, komendantka radomskiej chorągwi harcerek, Stanisława Wilczewska, matka Jana (kupca z Warszawy) i Henryka oraz Ada Mejer-Winczewska, synowa Stanisławy, która przypadkowo znalazła się w Radomiu. Została powieszona, mimo zaawansowanej ciąży.

Miejsce straceń przy ulicy 11 listopada

W tym miejscu 1 marca 1944 r. rozstrzelano 36 mieszkańców Radomia. Wśród nich był Wiktor Surowiecki, drużynowy 11-tej Radomskiej Drużyny Harcerskiej, zamiłowany harcerz, który organizował przed wojną liczne obozy oraz biwaki. W pierwszych miesiącach okupacji pomagał rannym przebywającym w radomskich szpitalach, niektórym nawet ułatwił ucieczkę. Podjął pracę w Fabryce Broni i włączył się w działalność konspiracyjną. Wynosił z fabryki produkowane tam pistolety typu VIS, w które zaopatrywał żołnierzy podziemia. Mimo ostrzeżeń nie zaniechał swojej działalności. Został aresztowany w swoim mieszkaniu i wkrótce rozstrzelany.

51°24'52"N 21°09'15"E | na mapie:H

Zdjęcia dodane przez (w kolejności): moderator, moderator, moderator, moderator, moderator, moderator, moderator, moderator

Trasa dodana przez: moderator

Przewodnik wygenerowany w serwisie www.polskaniezwykla.pl. Wszystkie prawa zastrzeżone. Żadna część ani całość Mini przewodnika nie może być reprodukowana ani przetwarzana w sposób elektroniczny, mechaniczny, fotograficzny i inny; nie może być użyta do innej publikacji oraz przechowywana w jakiegokolwiek bazie danych bez pisemnej zgody Administratora serwisu. Copyright © 2007 Polska Niezwykła

Wygenerowano:

